

4. Основоположні принципи участі в операціях з підтримання миру ООН. URL: <http://www.un.org/ru/aboutun/booklet/peace.shtml>.
5. Декларация о повышении эффективности роли Совета Безопасности в предотвращении конфликтов, особенно в Африке URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/conflict_africa.shtml.
6. Ключев К. Г. Сучасні технології розв'язання політичних конфліктів: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2016. 210 с.

*Гірник А.М.,
професор кафедри психології і
педагогіки
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
к.філос.н., професор,
Київ, Україна*

ЖИТТЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ЯК ЙОГО БАЧАТЬ МЕШКАНЦІ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Дослідження було проведене в лютому 2018 р. в Луганській області (в містах Сватово, Старобільськ, Рубіжне, Сєверодонецьк) та в Донецькій області (в містах Покровськ, Мирноград, Слов'янськ, Миколаївка) методом фокус-груп. Респондентами були особи різного віку (від студентів до пенсіонерів), різної освіти, статі, які мали родичів або друзів на окупованій частині Луганської та Донецької областей, з якими підтримували контакт. Частина респондентів була внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Дехто з респондентів не тільки знав про погляди своїх знайомих, а особисто перетинав лінію розмежування і на власні очі бачив ситуацію в так званих «народних республіках» і обговорював її зі знайомими (наприклад, *«Я тоже с Донецка. Езжу я туда каждую неделю.... Мы здесь просто работаем. У меня там и дочка с зятем, мама, свекровь – вся родня»*).

З метою дотримання анонімності учасники не знайомилися, також вони були попереджені про те, що нас не цікавлять прізвища і інші особисті дані осіб, які надавали інформацію про ситуацію на тимчасово окупованих територіях й оцінювали її. Ці застереження робилося для того, щоб учасники груп, які позитивно оцінювали діяльність

«керівництва» «ЛНР/ДНР», мали змогу відверто висловити свої погляди, не побоюючись негативних наслідків для себе і тих знайомих, чиї погляди вони озвучували. Спілкування з групами підтвердило доцільність цих застережень, оскільки серед проросійськи налаштованих респондентів має місце «страх перед СБУ» і побоювання неприємностей за висловлювання думок, що суперечать офіційній українській версії подій (*«я, наверное, выскажусь за каждого или у каждого такое в голове. У каждого в голове затаилось вот такое: «А нам потом ничего не будет?»»*). В усьому іншому фокус-групи проводилася за стандартною процедурою.

Ми з'ясовували джерела поінформованості респондентів щодо оцінки подій мешканцями окупованих територій. Це передусім телефонні розмови зі знайомими і родичами з окупованих територій, спілкування через «скайп» і соціальні мережі, бесіди з тими, хто приїздив в гості з окупованих територій, власний досвід поїздок на окуповані території, а також використання мобільних додатків Viber, WhatsApp та інших. Багато хто відзначав, що при телефонних розмовах відчувається скутість, уникання гострих політичних тем і критики влади тими, хто перебуває на окупованій території. Поширена думка про те, що телефонні розмови прослуховуються.

Певна заляканість, скутість може проявлятися і у тих, хто приїхав з окупованих територій: (*«Заходят люди, по ним сразу видно, что вони прийшли з тієї сторони, з того боку. Бо якийсь такий страх в очах, настороженість іде, і такі дистанцію витримують»*), (*«Знаете, они боятся ещё сильно раскрываться, ... потому что ей завтра ещё ехать туда и не дай Бог ее товарищ стуканет, что она там сказала лишнее слово и ее скажут, что она там так»*). Водночас висловлювалася і протилежна думка щодо того, що люди втомилися мовчати: (*«Уже, я за Антрацит говорю, и возраст от 30 до 60 лет довольно много знакомых, уже ничего не боятся, люди уже просто устали молчать и, наверное хочется какого-то движение может быть»*).

На думку наших респондентів, всім мешканцям «республік» незалежно від їхніх політичних симпатій і антипатій подобається «мирне життя» і «налагоджений побут», «дешевші і якісніші продукти», «наявність широкого вибору ліків в аптеках», «більші можливості працевлаштування в Україні». Не подобається тривала і некомфортна процедура перетину кордону, «черги біля пенсійного фонду» і бюрократична тяганина, високі тарифи на комунальні послуги, погані дороги, «дорога медицина» (включаючи неофіційні платежі), «українізація» і «декомунізація», а також «відсутність порядку і стабільності».

На окупованих територіях подобаються «чистота в Луганську і Донецьку», «дешевша» або «безкоштовна медицина», «спроби навести порядок» («боротьба з

корупцією в медицині, з наркоманами й алкоголіками»), «кращі» дороги, які «систематично ремонтуються». Також є думка, що після закінчення навчання випускники «забезпечуються роботою» (мабуть, це стосується певних категорій професій, фахівців з яких бракує). Не подобається «відсутність робочих місць» в цивільній сфері, комендантська година, низька якість і вища ціна продуктів, проблеми з медикаментами, заборона на відвідування України певним категоріям працівників. Складається враження, що в «республіках» першорядну увагу і підтримку мають сфери важливі для їх позитивного іміджу (дороги, чистота «столиць», «безкоштовна медицина», «порядок»).

На думку респондентів, в «ДНР/ЛНР» краще стали жити військові, працівники силових структур і «міністерств». У зв'язку з виїздом до України частини кваліфікованих службовців звільнилися місця і відбулося зростання в службовій ієрархії тих, хто залишився. Також матеріально краще жити стало тому, хто «віджав» чужий бізнес. Респонденти вважають, що краще стало жити пенсіонерам, які отримують українську пенсію і місцеву грошову допомогу.

Називалися різні версії причин конфлікту на Сході. На думку наших респондентів, ті, хто підтримує «республіки», покладає провину за початок конфлікту на «Майдан». «Не було б Майдану, жили б добре як і раніше» – вважають ці особи. Винний також український уряд, який був створений «після Майдану». Також є конкретніші уявлення про причину війни: «прихід до влади радикальних націоналістів у Києві», що «змусило Донбас захищатися»; «прагнення Донбасу до автономії», що забезпечила б «справедливіший розподіл вироблених цінностей між центром і регіоном»; «геополітичний конфлікт між РФ і США, ареною якого є Україна»; «бізнес-інтереси тих, хто заробляє на війні». Ніхто не говорив про агресію Росії, але визнавалося прагнення частини населення Донбасу приєднатися до Росії за кримським сценарієм. Більшість версій знімають відповідальність з населення Донбасу і перекладають відповідальність на когось – «націоналістів», США, українську владу.

Одною з найболючіших є тема про повернення до мирного життя і настання стабільності, коли можна планувати і прогнозувати свою діяльність на тривалий період. Це головна і найзаповітніша мрія переважної більшості. Ще одна важлива тема – це можливість працевлаштуватися, а також проблеми життєзабезпечення, задоволення первинних потреб, відновлення зруйнованого. Останнім часом у зв'язку з припиненням (тимчасовим, але тривалим) роботи мережі «Водафон» активно обговорюються проблеми телефонного зв'язку. Ті, у кого підростають діти, обговорюють проблеми їхнього навчання і отримання українських документів. Є категорія, яка любить обговорювати і зловтішатися проблемами і негараздами, які існують на Україні. Тематами обговорення

можуть бути причини конфлікту і страхи, які існують у мешканців окупованих територій. Таких страхів чимало. Ті, хто живе близько до зони бойових дій, бояться за своє життя і життя близьких. Багато хто боїться наступу української армії і можливих руйнувань та жертв. Є страх того, що конфлікт затягнеться надовго. Люди побоюються бути репресованими місцевими «спецслужбами», побоюються репресій щодо сімей «ополченців» у випадку відновлення української влади над територіями.

Ті, хто перетинає лінію розмежування, бояться бути затриманими СБУ, а також бути пограбованими місцевими жителями після отримання пенсії. Хтось боїться, що «прийдуть американці». Будучи залежними від контактів з Україною (отримання пенсії, купівля товарів, безпосереднє спілкування з родичами) люди на окупованих територіях бояться перекриття пунктів пропуску. На думку наших респондентів, деякі з страхів культивуються «владою» «ДНР/ЛНР» у власних інтересах.

Серед можливих кандидатів на роль авторитетної для мешканців «республік» особи найбільшою є довіра до президента РФ В. Путіна. В «ДНР» серед військових і «бабусь» користується популярністю О. Захарченко. Дехто прислухається до думки журналістів Д. Кісельова, В. Соловйова, А. Шарія. З українських політиків був названий Мураєв, телеканал якого NewsOne можна дивитися на частині окупованої Луганщини. Частина респондентів стверджувала, що їхні знайомі вже нікому не вірять.

На думку респондентів, серед мешканців окупованих територій мають місце різноманітні, часом протилежні позиції стосовно бажаного завершення конфлікту. Хтось ще категоричніше не бажає повертатися в Україну, хтось почав бажати повернення, хтось згоден на повернення за умов зміни влади в країні, хтось втомився і згоден на будь-яку владу, що «забезпечить мир». Очікування різні, але загалом є втома від поточної ситуації протистояння і бажання, щоби «конфлікт закінчився». Основні сценарії, які озвучувалися: «повернення в Україну»; «приєднання до Росії»; отримання визнання як «незалежних республік»; консервація конфлікту. Сценарій введення миротворців більшість опитаних вважає малоімовірним.

Реформи в Україні цікавлять лише тих мешканців окупованих територій, кого вони безпосередньо стосуються. Передусім це пенсійна і медична реформа. В інших осіб ставлення до реформ негативне або байдуже. Наші респонденти відзначали високу заідеологізованість навчання в школі, легкість вступу в університети через відсутність конкурсу, орієнтованість частини молоді на отримання українських або російських дипломів і на адаптацію іншої частини до умов, за яких на окупованих територіях можна мати пристойний заробіток (освіта в університетах силових відомств, навчання професійним навичкам, на які є постійний попит). На думку наших респондентів, діти, які

навчаються в молодших класах школи, з високою вірогідністю «втрачені для України», тобто виховуються у ворожому до України дусі.

Мешканці окупованих територій можуть отримувати інформацію з місцевих і російських каналів. Українські телеканали доступні лише тим, хто має інтернет або «тарілку». За свідченнями респондентів, в деяких районах Луганської області можна приймати канал NewsOne. Поширеною є позиція обережної довіри до ЗМІ («всі брешуть»), є люди упереджені щодо інформації українського телебачення. Розповсюдженням джерелом інформації, якому довіряють, є чутки.

*Зайченко О.К.,
методист 1 категорії
Національного музею
історії України,
директор
ПП «ІКБЮ ІМПАКТ»,
м. Київ, Україна*

МУЗЕЙНІ ПРОЕКТИ З ДЕОКУПАЦІЇ СВІДОМОСТІ

Агресія РФ проти України призвела до усвідомлення двох моментів: по-перше, на пострадянському (постколоніальному) просторі найважливішою «територією» виявляється свідомість мас, і цей аспект тільки загострюється разом з розповсюдженням інформаційної економіки; по-друге, українські державотворці-романтики часів 1990х років недооцінили даний чинник вразливості країни до агресії в межах політичної експансії країн-сусідів, і тому не внесли до пріоритетних завдань створення власного «центру» інформаційного впливу та експансії в інтересах територіальної цілісності та безпеки населення. До створення Міністерства інформаційної політики Україну підштовхнули лише агресія РФ – анексія Криму та окупація Донбасу.

Усі роки незалежності України з боку РФ відбувались планомірні інформаційні та культурні інтервенції з метою формування розмежування на рівні ідентичності тих двох регіонів, творення «регіонального патріотизму» [1], в яких у 2014 році розпочалась військова експансія. Іншими словами, «окупація свідомості» населення Криму та Донбасу, спрямована на відокремлення від України, тривала десятиліття, і була погано усвідомлюваною державотворцями України, бо відбувалась, переважно, засобами культурного впливу [1]. З цього можна зробити два висновки: 1) деокупація свідомості